

Istraživanje o samopovređivanju u zatvorima

“Samopovređujuće ponašanje... mora biti posmatrano pre kao pokazatelj morala institucije, nego kao indikacija individualnih i ličnih problema”

Koalicija za reformu sistema zatvaranja

Emir Fetahović

Milan Jovanović

Marija Biserčić

Bojana Ljubisavljević

Metod prikupljanja podataka

- Multidisciplinarni pristup u istraživanju problema samopovređivanja u zatvorima na osnovu:
 - podataka koji su sadržani u literaturi
 - izveštaja međunarodnih organizacija
 - presuda Evropskog Suda za ljudska prava
 - izveštaja Evropskog Komiteta za sprečavanje mučenja ili nečovečnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja
 - preporuka Komiteta Ministara Saveta Evrope
 - domaćih zakona i podzakonskih akata i izveštaja

Pojam samopovređivanja

- Termin samopovređivanje se odnosi na bilo koji čin koji uključuje nanošenje bola ili povrede samom sebi
- „Okidač“ za pojavu ovakvog ponašanja se razlikuje i zavisi od same ličnosti (prošle traume, socijalni ili ekonomski razlozi)
- Samopovređivanju su sklone osobe svih uzrasta i različitih društvenih i kulturnih okruženja

Postupanje prema osobi koja se samopovredila

- Od presudnog značaja za bilo koji ozbiljan program intervencije je blagovremeni i odgovarajući tretman osuđenika koji se samopovredio
- Napredak koji osuđenik postiže nakon čina samopovređivanja zavisi pre svega od stepena stručnosti i iskustva koje poseduju stručnjaci koji sa njim rade na rešavanju problema
- Redovni terapijski rad sa osuđenikom u mnogome utiče na njegov oporavak. Tim koji bi trebalo da radi sa ovim osuđenima čine psihijatar, psiholog, socijalni radnik, kao i bilo koji drugi zaposleni koji je osposobljen za rad sa ovom grupom osuđenika
- Uslovi smeštaja takođe predstavljaju bitnu komponentu u sprečavanju da se ponovo jave samopovređujuća ponašanja kod određene osobe. Ove osuđenike treba smestiti u ćelije sa još jednim ili dvojicom osuđenika koji su njegovih godina, a sa kojima će osoblje takođe raditi (u smislu obuke kako da se ophode prema tom osuđeniku)
- Dobro razvijeni programi prevencije, detaljna procena potreba svakog individualnog slučaja, edukacija timova i uspostavljanje seta formalnih procedura

Domaće zakonodavstvo i praksa

- Samopovređivanje u važećem Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija (Sl. Gl. RS br. 85/05, 72/09 i 31/11)
- Samopovređivanje je jedan od razlog za primenu:
 - mera prinude
 - posebnih mera ili
 - za vođenje disciplinskog postupka

- **Mere prinude:** upotreba fizičke snage, vezivanje, izdvajanje, upotreba gumene palice, upotreba šmrkova sa vodom, upotreba hemijskih sredstava i upotreba vatrenog oružja
- **Cilj primene mera prinude** je da se spreči nastanak samopovređivanja i one će se primeniti samo kada je to neophodno
- **Posebne mere:** oduzimanje i privremeno zadržavanje stvari koje se inače mogu držati, smeštaj u posebnu prostoriju bez opasnih stvari, smeštaj pod pojačan nadzor, usamljenje i testiranje na zarazne bolesti i psihoaktivne supstance
- Samopovređivanje je disciplinski sankcionisano iako se termin samopovređivanje **ne pominje** među težim ili lakšim disciplinskim prestupima

- U izveštaju Uprave za izvršenje krivičnih sankcija za 2012. godinu samopovređivanje **je izvršeno ukupno 126. puta**
- **Nacrt novog Zakona o izvršenju krivičnih sankcija** prezentiran javnosti aprila 2013. godine
- Samopovređivanje i dalje predstavlja **razlog za upotrebu mera prinude** u cilju da bi se ono sprečilo, ali i uslov za primenu **posebnih mera** ako postoji opasnost od samopovređivanja
- U nacrtu novog ZIKS-a među težim disciplinskim prestupima **nije predviđeno samopovređivanje**, odnosno namerno ugrožavanje svog zdravlja radi onesposobljavanja izvršenja obaveza

Standardi i praksa ustanovljeni od strane Saveta Evrope

- Evropska Konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda
- Evropski Sud za ljudska prava je u svojoj praksi ustanovio niz principa koje se odnose na zaštitu osoba lišenih slobode od samopovređivanja kao i pozitivne obaveze država članica koje nameće Konvencija u čl. 3
 - *Keenan protiv Ujedinjenog Kraljevstva* - vlasti imaju obavezu da zaštite zdravlje osoba lišenih slobode; u slučaju mentalno obolelih osoba, treba uzeti u obzir njihovu posebnu ugroženost i nemogućnost, u nekim slučajevima, da se izjasne o tome kako na njih utiče pojedini tretman

Evropska zatvorska pravila - Preporuka Rec. (2006)2

- Evropska zatvorska pravila (pravilo br. 42.3.) propisuju obaveze medicinskog osoblja da prilikom svakog pregleda osuđenika
- U pravilu 52.1. određeno je da se vrši procena zatvorenika u smislu da li oni predstavljaju sigurnosni rizik za druge zatvorenike, zaposlene u zatvoru ili drugih posetilaca, kao i da li postoji verovatnoća da će pokušati da se samopovrede
- U pravilu 68.2. je propisano da se lisice, košulje i druga sredstva za fizičko obuzdavanje zatvorenika neće koristiti izuzev, između ostalog, i zaštite zatvorenika od samopovređivanja o čemu je upravnik odmah dužan da obavesti lekara i viši nadležni organ

Evropski Komitet za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT)

- Evropski Komitet u svojim izveštajima preporučuje državama članicama da usvoje jasnu politiku, odnosno strategiju, sprečavanja samopovređivanja i samoubistva
- Komitet preporučuje da se „preduzmu koraci kako bi se osiguralo da su sa uputstvima za prevenciju samoubistva upoznati, kao i da ih primenjuju, članovi osoblja iz svih kategorija“
- U pogledu zatvorenika koji su posebno izloženi riziku samopovređivanja ili samoubistva, Komitet zahteva od vlasti zemalja članica da usvoje jasna uputstva kako bi se osiguralo da budu podvrgnuti ispitivanju njihovog mentalnog zdravlja i negi

Materijalni uslovi smeštaja

- Komitet preporučuje da se zatvorenici koji su izloženi riziku od samopovređivanja i samoubistva smeštaju u prostorijama u kojima ne postoje predmeti koji mogu biti lako upotrebljeni za samopovređivanje (predmeti kao što su rešetke na prozorima, predmeti od stakla, kaiševi, kravate)
- Medicinsko osoblje mora biti posebno obučeno da prepozna simptome koji upućuju na postojanje rizika od samoubistva i samopovređivanja kod zatvorenika (posebno značajno u periodima prilikom smeštaja u ustanovu, kao i pre i posle suđenja, ili pre otpusta)

Umesto zaključka

Osim prostih statističkih podataka o broju ovakvih slučajeva za pojedine godine u pojedinim zatvorima, nismo uspeli da nađemo podatke koji se odnose na neko dublje bavljenje ovim problemom u Srbiji

Ne postoji jasno razrađena politika kojom se reguliše postupanje različitih službi koje postoje u zatvorima u cilju prevencije i tretmana osoba koje su učinile akt samopovređivanja ili su sklone tome

Neophodno je donošenje podzakonskih propisa koje detaljno regulišu postupanje zatvorskih službi u slučajevima kada postoji rizik od samopovređivanja kao i tretman osoba koje su izvršile akt samopovređivanja

Potrebno je uspostaviti posebnu obuku zaposlenih u zatvorima, a posebno medicinskog osoblja i osoblja koje radi u okviru tretmana, za postupanje sa osuđenima pod ovakvim rizikom

Hvala na pažnji!

www.chr-nis.org.rs